

C O B D E N - K Ö N Y V T Á R

60. SZÁM

M
12.423
60
.....

KUTHY SÁNDOR:

VIDÉKI MAGYAR
VÁROSOK KULTÚRÁJA

A MAGYAR COBDEN SZÖVETSÉG KIADÁSA, BUDAPEST

A MAGYAR COBDEN SZÖVETSÉG

CÉLJA:

Cobden tanításának megvalósítása.

Kapcsolatot teremteni a gazdasági és a kulturális élet között, ébrentartani az érdeklődést a gazdasági életben a kulturális problémák iránt, a kulturális életben pedig a gazdasági kérdések iránt.

Áthidalni a szakadékokat országok és országok, népek és népek között, az áruk és a gondolatok szabad forgalmának biztosításával és így megteremteni a béke atmoszféráját, azt a levegőt, amelyben erőteljesen fejlődhetik a gazdasági élet és a kultúra.

A Cobden Szövetség felfogása szerint:

a kulturális haladás és a gazdasági fejlődés egymástól függenek, feltételezik egymást, nincs ellentét közöttük és közösség fogja őket össze. A Cobden Szövetség tehát gazdasági feladatot végez a több tudás terjesztésével.

KUTHY SÁNDOR:

VIDÉKI MAGYAR VÁROSOK KULTÚRÁJA

A MAGYAR COBDEN SZÖVETSÉGBEN
1931. ÉVI MÁJUS 22-én TARTOTT ELŐADÁS

A MAGYAR COBDEN SZÖVETSÉG KIADÁSA, BUDAPEST

M 12 423/60

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
1968/R leltár

GONDA HUGÓ

alelnök:

Tisztelt Hölgyeim és Uraim,

a Cobden Szövetség mai ülését megnyitom és őszinte tisztelettel köszöntöm dr. Kuthy Sándor urat, a magyar városszövetség igazgatóját, aki a magyar városok kultúrszínvonalának emelése érdekében kifejtett önzetlen, apostoli vándorútján ma este elérkezett a Cobden Szövetség előadói asztalához, hogy a nyilvánosságnak erről a pódiumáról is hirdesse a magyar városok jelentőségét az egységes magyar kultúra szolgálatában.

Valóban nagy önzetlenségre, erős hitre, megingathatatlan meggyőződésre van szükség ahhoz a munkához, amelyet dr. Kuthy Sándor magára vállalt. Egy kegyetlenül megcsonkított, életerejében megbénított, külső és belső gazdasági okok által lételemében megingatott maroknyi népnek azt hirdetni, hogy minden rendelkezésre álló anyagi erőt kultúrájának fejlesztésére fordítsa és erején felül akkor áldozzon szellemi javai kiszélesítésére, amikor minden dolgozó réteg elé a bizonytalan holnap vagy a mindennapi kenyér gondja kérdőjelként mered, a meggyőződésnek, a hitnek olyan mélységéről és tiszt-

taságáról tesz tanuságot, amely bennünk, a Cobden Szövetség tagjaiban, — akik szintén egy tiszta, nemes és egyetemes gondolat szolgálatában állunk, — a legnagyobb tiszteletet váltja ki.

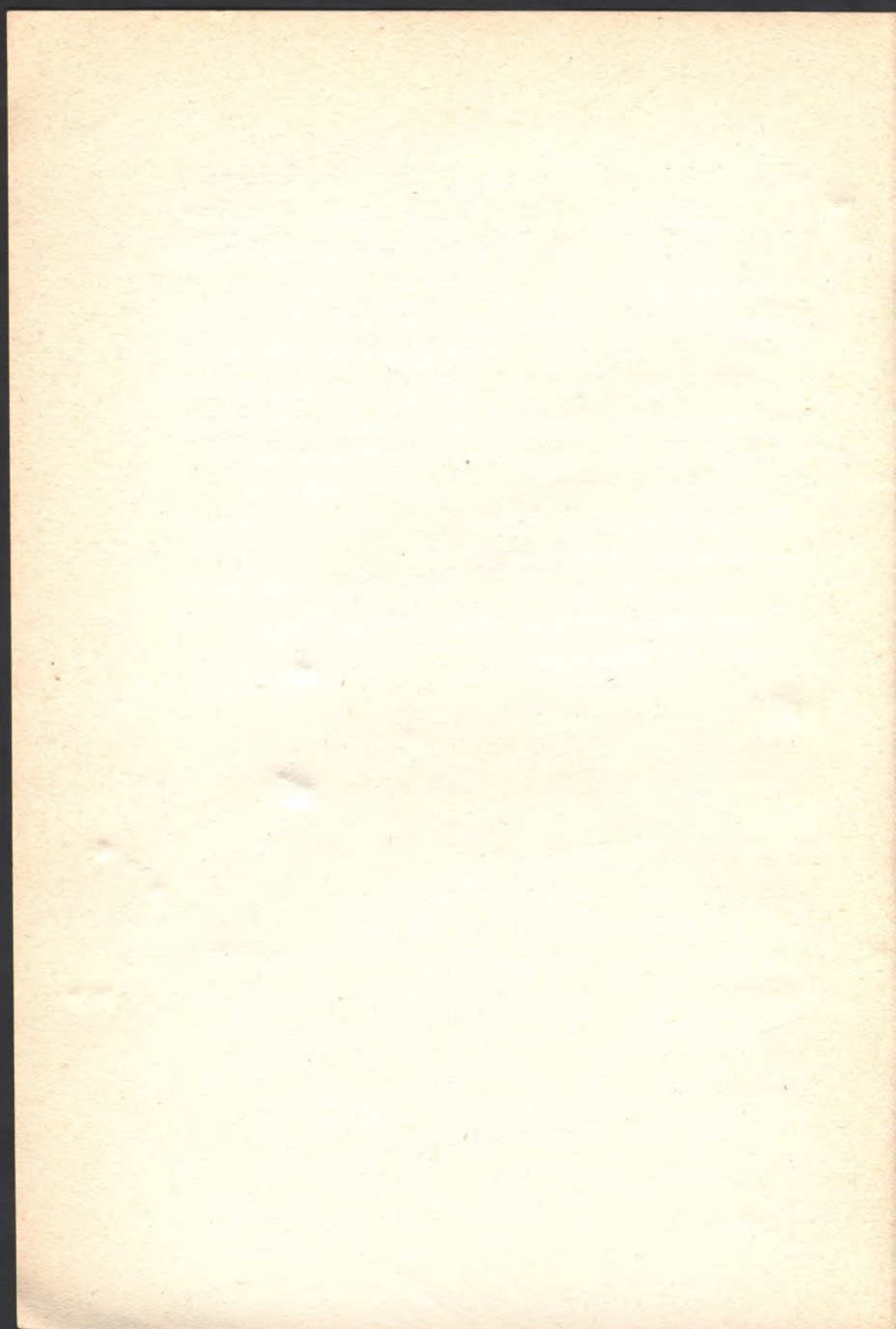
Mi magunk is hisszük és valljuk, hogy Magyarország szomorú sorsát a szellemi fegyverek segítségével lehet megváltoztatni és hogy a szellemi kincsek gyűjtése és felhalmozása és minél szélesebb körben való terjesztése fog bennünket azon célhoz vezetni, amelyre Gambetta szerint: mindig kell gondolni, de sohasem beszélni.

E szellemi felkészülés arzenáljai a magyar városok és annál fájdalmasabb, hogy mostoha anyagi helyzetük, melyben a magyar városok az 1924. évi IV. törvénycikk életbelépése óta vannak, áthághatatlan falat emel a városok kulturális misszióinak teljesítése elé. Városaink legnagyobb része súlyos pénzügyi zavarokkal küzd. Máról holnapra él és közülethez nem méltó pénzügyi akrobataprodukciókkal jut el egyik hónap elsejétől a következőig. Vannak szegény és vannak gazdag városaink, vannak preferált és vannak preterált városaink, de valamennyi elméül az emésztő napi gondokban és messzenéző, átgondolt, szervesen kiépített kultúrprogramja egynek sincs. A legnagyobb magyar betegség: az organizáló képesség hiánya e téren is mérhetetlen károkat okoz sok helyütt még azokat a kulturális törekvéseket is sorvasztja, amelyek egy békésebb és boldogabb korszak örökségeként maradtak meg.

Az egyetlen biztató körülmény a magyar nép élet-

ereje, kultúréhsége, minden szépre és jóra való fogékonysága, veleszületett intelligenciája és művelődésre való készsége. Ezek a mély és értékes lelki tulajdonságok át fogják segíteni a magyarságot az évtizedes gazdasági krízis kultúraromboló hatásain is, de addig, amíg egy jobb világ elkövetkezik, szükség van olyan férfiakra, mint dr. Kuthy Sándor, hogy fáradhatatlanul, töretlen hittel, minden családon át, gyakran szemmellátható, vagy kézzel fogható leromlás dacára hirdessék a maguk megdöntetlen igazságát a kulturális fejlődés jelentőségéről és országebépítő fontosságáról.

Őszinte nagyrabecsüléssel köszöntöm a Cobden Szövetség nevében fegyvertársunkat, dr. Kuthy Sándor urat és arra kérem, tartsa meg érdeklődéssel várt előadását.

KUTHY SÁNDOR:

A Cobden Szövetség már másodízben tiszteli meg a magyar vidéki városokat azzal, hogy életüket, kultúrájukat a főváros közönsége elé vetíti. A véletlen különös játéka, hogy mindkét ízben Debrecen szülöttjét érte ez a kitüntetés. Kedves földim és barátom, Balkányi Kálmán beszélt „Main-Street” címen a vidéki város egyetlen utcájáról, életéről, sorsáról, felidézve egy nagy polgár emlékét, aki vidéken évtizedekkel előzte meg korát, első létesített telefonhálózatot, sürgetett vásárcsarnokot, vilámost. S én is idézhetném az én kedves halottam emlékét, aki mikor a Kállayak és Andrássyak közeléből Debrecenbe került, még 40 méter hosszú fahídon ment át a debreceni Main-Street egyik oldaláról a másikra a feneketlen sár fölött, akinek több városi kultúrintézményt köszönhetünk és akinek dermedt ujjai Bergson új könyvét ejtették el utoljára. És majdnem minden magyar vidéki városban van néhány férfiú, aki vidéken született, ott éli le életét, de magával hozza örökségként a kultúra ősi szeretetét, szomjazik utána s ahol nem találja, mint a próféta, vizet fakaszt a sziklából, hívják Balkányi Miklósnak, Kada Eleknek, Telbisz Sebestyénnek, Magoss Györgynek, Somogyi Szilveszternek. Csak rossz

szokás, hogy a vidéki szót ma is elmaradottság, hátrahagyás, leszállítotttság értelmében használjuk. Valami nem kellemes mellékíze van. Ez a kifejezés „szép vidék“, festői tájak, fűk, fák friss zöldje, hegyek kék vonala képét idézi fel, a „jó vidék“ egészen más asszociációkat kelt fel bennünk, valami ironikus mellékszöveg érzik benne. Mit ösmer a fővárosi ember a vidékből, egy-egy kis vidéki városból, ahová ügye, sora néha elviszi? Amit a vonat ablakából lát: földszintes házakat, mert 1910-ig nem volt magyar vidéki város, hol egyetlen háromemeletes ház épült volna — s a két emeleteseket is az ujjunkon számolhattuk meg — s azt kérdi magában: Hát itt is laknak emberek? Hol veszik a kultúrát? Vagy autón robognak át az egyetlen széles utcán, meg-megállván egy átkelési szakasz című intézménynél, hol a vám-sorompós szedi be adóját és hatalmas porfelhők közepette ökrösszekerek előznek. A városka főutcájának az országútra néző ablakai egész nap le vannak engedve, mint valami szürke hó tapad a zsalukra a járművek felverte por. Míg az autót javítják, szeretnének bemenni a kávéházba, de ilyen kultúrintézmény nincs is talán az egész 20.000 lakosú községben. A vendéglő egyetlen termében a városi urak tanyáznak a fentartott asztalnál, mely felé tisztelettel tekintenek a más hiten levők. Igen, van egy cukrászda is, leborított süteményekkel. Ha az éjszakát ott akarnák tölteni, nem találnának egyetlen rendes szállodára az ilyen kis városban, mert ebben van a vidék legjobban elmaradva és idegenforgalomról

addig nem beszélhetünk. Ha vasúton próbálkoznak, csodálatos összeköttetésekre bukkannak. Egyik várost csak úgy érik el vasúton, ha körbejárják. Egerből Debrecenbe hamarabb az út, ha előbb Miskolcra utaznak. Másik város közvetlen közelében 10 község, ezeknek azonban erdőhivatala 50, szolgabírája 100, törvényszéke 120 kilométer távolságban van, mintha valami megsértett nagy úr vagy király heted-izig is büntetné őket. Könyvkereskedés sincs minden magyar kisvárosban. És mégis nem e kevés biztató jel után szabad a fővárosi embernek a vidéki várost megítélni. Mindenütt, elszórva új középületeket látunk, itt egy tornyos épület emelkedik a magasba, a városháza, másutt kultúrház, piros köves új iskolák, népművelő-körök, kultúregyletek táblái, új kórház vagy múzeum köti le figyelmünket, mint egy eljövendő megálmodott magyar város első kezdetei. Ilyenkor a szegény magyar diákra gondolunk, aki szájától vonja el a falatot, dideregve ül fűtetlen szobájában, megtakarított sovány pénzén klasszikusokat vásárol és azokat olvasva, lelkük tűzén melegszik. A magyar vidéki városok megkapó, sőt néha megható küzdelmet folytatnak, kivált a háború óta a városodásért, a városfejlesztésért, a portalan utcáért, a jó ivóvízért és a kultúra sok más feltételéért.

Mert kultúra alatt nemcsak az irodalmi vagy tudományos műveltséget kell értenünk. Maier-Gräfe szerint kultúra sok mindent jelent: szép kiállítású könyvet, expresszvonatot, hangversenyeket, Reinhard-rendezést, az utcai közlekedés szabályozását, modern

bútorokat, Poiret-ruhákat, sőt a központi fűtés is ide tartozik. Ám el lehet látni egy várost mindezekkel a kellékekkel s az emberek, akik benne laknak, mégis kultúra nélkül valók. Mert mint az író mondja: Nem elég a tárgyak kultúrája, az emberek kultúrája is kell hozzá. Próbáltak már mesterséges városokat emelni. Az Astor-család minden amerikai kényelemmel ellátott várost épített, az Astoriát, de lakosai csak nem akarnak szaporodni. Az ausztráliai államközösség, két versengő város között, harmadikat emelt fővárosul. És ez a város sem halad, nem fejlődik. Mintha a város is a természet örök törvényei szerint való élő szervezet volna, melynek meg van a maga külön világa, külön fejlődési törvényei és az emberi mesterkedés csak keveset lendíthet rajta. És mégis: Hol találhatjuk a dolgok kultúráját az emberekével egybeolvadva, összenőve jobban, mint a városokban? Itt van a rendezett utcák végtelenje, elektromos centrálék, melyekből vezetéken át áram és élet és világosság jut a legkisebb házba is, és itt vannak a szellemi élet hatalmas centráléi is, melyekből ezer és ezer izgalom, fény, szikra, zene indul el és jut el az emberekhez, láthatatlan vezetékeken, házak, utcák, városok, emberek, országhatárok és nemzetek fölött...

A szellemi kapcsolatok valahogy uniformizálódnak, és ha nehezen is vesszük észre, vagy akarjuk meglátni, be kell vallanunk, hogy bizonyos kultúrájú ember ugyanazt az izlést, zenét, irodalmat, kultúrát kapja, ugyanazt a kultúrális környezetet, ha Bécs-

ben, Párisban vagy Budapesten él. A városképződés mindenütt egy nemzet szellemi életének, teremtő, alkotó képességének legfőbb kifejezője és az emberiség roppant kertjének vagy vadonának, ha szabad egy régi kifejezést használnom, melyre még visszatérek: mégis a városok „a legszebb virágai”.

Milyen szerepe van Magyarország kulturális életében a vidéki városoknak? Hogy alakult a kultúra, mit jelent ma, milyenek jövő kilátásai? Ezt próbálom az előadónak kiszabott háromnegyed óra keretében érzékeltetni és ha a képek túlgyorsan peregnek, ha néha el is mosódnak és a kísérő zene nem mindig pontosan egybevágó, kérem jóelőre, adják meg felmentésemet.

A magyar városképződést német és olasz munkának és kultúrának köszönhetjük elsősorban, de egyben ennek a mi csodálatos magyar fajtánknak is, mely felszívó, áthasonító erejével néha parlagon is angolparkot teremt, néha pedig közönnyel hagyja századokon át legszebb lehetőségeit elmúlni.

A városképződésnek is meg vannak a maga természeti törvényei és nem véletlen, hogy a magyar városok hol keletkeztek. Van ebben is valami sorszerű és akik a nagy összefüggéseket szeretik a világtörténelemben, elgondolkodhatnak rajta: Krisztus után 354-ben vonulnak ki a római légiónk Pannónia és Dácia területéről, félezredéven át egyik vándorló nép másik után zuhan az ösmeretlenség homoksírájába és félévezred után a magyarság pontosan azokon a helyeken emeli a városait, ahol talán már kövei

sem voltak a régi római táboroknak: és így lesznek Sopianae, Sabaria, Arabona, Scarbantia, Aquincum, Salva-Mansio, Herculia-Mogentiana, Alba-Julia: Pécs, Sopron, Szombathely, Győr, Buda, Esztergom, Székesfejervár, Keszthely, Gyulafehérvár. És ezer évvel a légiók után római-olasz eredetű királyok, az Anjouk adják meg egymásután a magyar városoknak a városjogot, a bíróválasztás, a vásártartás jogát, így lesznek Pozsony, Debrecen, Temesvár, Arad kultúrhelyekké, kapnak jogot arra, hogy határukat kőfallal vehessék körül. Így keletkezik egy zárt egység, egyforma szokásokkal, törvényekkel és egyforma kultúrával és aki oda beköltözhetett: szabad ember lett belőle.

A céhek a lakosság iparúzó és kereskedő széles rétegének adtak törvényelőtti egyenlőséget a város falain belül. Az országban joggal egyedül bíró nemesi osztályon kívül itt, a városban csírázott ki a magyar polgári öntudat, a későbbi középosztály első sorvetése.

A XII., XIII. és XVIII. században három nagy csoportban, az ország három nagy területén németek telepedtek le: Felső-, Délmagyarországon és Erdélyben. Városjogukat magukkal hozták: a Sachsen-spiegel szerint éltek Erdélyben, a Szepességhen, a Schwabenspiegel szerint Buda, Komárom, Kassa és a bányavárosok. Mihelyt egy magyar város városjogot kapott, azonnal elkérte a városi társától a magdeburgi jog szerint alakult céhek szabályzatát és nehéz arannyal fizették meg a másolási jogot. A

városi jogkönyvekből magából meg lehet állapítani, Németországnak mely vidékéről történt a település. Kérdezhetjük, hogy a földdel, építőanyaggal, később gazdasági eszközökkel, sőt még pénzzel is támogatott német telepesek miért nem tudtak sem állandó jellegzetes városformát, sem maradandó építészeti emlékeket termelni? S hogy nem őriztek meg mást az anyaországból, mint a nyelvet, melyet a türelmetlennek, erőszakosnak bélyegzett magyarság 3—7 évszázadon keresztül is békés birtokukban hagyott? A felelet a török hódoltság. Kultúraellenesebb hódítás még nem volt a világon, mint ez. A lakosság teljes kipusztítása, a férfiak elhurcolása, tökéletes közöny a kultúra iránt, rombolása és gyujtogatása a templomoknak, váraknak, városházák és királyi épületeknek, sőt az újra és újra épülő városoknak diabólikus elpusztítása. Ugyancsak a török, vallásháborúk, tűzvészek, a kő hiánya az Alföldön hozták magukkal, hogy a magyar vidéki városok képe jóformán száz évenként újra változik és a felvidéki s a hadifelvonulások útjától messzeeső dunántúli városok kivételével, száz évnél régibb ház alig van az Alföldön. Hiányzott és hiányzik a magyar alföldi városokból a régi kultúra csaknem minden emléke, nemzedékek felhalmozott anyagi és szellemi kincse, emberi szorgalom, kitarítás ezer és ezer emléke, műkincsek, anyagok, épületek, generációk drága emlékei elpusztultak. Alig egy kőfal, egy földalatti templom maradványai, egy szobor, egy keresztelő medence egy elhagyott kis szepesi templomban, néhány oltárkép, faragott szó-

szék és templompadok, a kassai, a bártfai dóm, a szegedi Boldogasszony templom, a miskolci avasi templom, a soproni várostorony. Az Árpádházi királyok esztergomi, székesfejérvári, Róbert Károly szépeassági, temesvári, Mátyás király budai, visegrádi palotái, templomainak nyoma is alig maradt. Magyar vidéki városok vették át először Európában az olasz renaissancet, a primási palota volt egyik legszebb emléke; de ép így átvették a barokk- és rokokó-stilusát is, mutatván, hogy ez az ország Nyugathoz tartozik, annak szellemi, jogi, közigazgatási, társadalmi ízlését követi.

Maga a polgárság szorgalmas és dolgozó volt. Céhekben való tömörülésük rányomta bélyegét az összes magyar városokra. A középkorban itt szigorú határokat vontak az egyes rendek között. Ezek a néha kegyetlen ridegségű céhszabályok a város közéletének hű tükrői. Ha meg is büntették a tanácsnokot, ki szolgálva kezét fogott, nem büntették a szegény munkanélkülit, ha munkát, élelmet nem kapván, kenyeret lopni kényszerült. (Kassa város.) A céhekben kipróbált férfiakból került ki a város vezetősége; a céhek városon belüli, sőt városközi tevékenysége mintája lett a városok közös akcióinak. Így a felsőmagyarországi városok városközi céhbíró-sága ítélt, ha az illető város bírósága ellen elfogultsági kifogást emeltek. Városok közös bizottsága állapította meg a mértékeket és árakat. A bírák és tanácsnokok voltak a legelőkelőbbek. Egy felsőmagyarországi kis városban az úgynevezett belső ta-

nács tagjai a következő titulust viselték a középkorban: „A nemes, becsületes, érdemes, szorgalmas, előrelátó, jóságos bíró és tanácsnok urak“. A céhekhez tartozóknak vándorolni kellett, világot látni és természetes, hogy ezek a kapcsolatok különösen Német és Olaszországgal nagyon gyakoriak voltak. Így került Dürer atyja is egy kis magyar községből Nürnbergbe. Érdekes, hogy Dürer készítette el a világnak talán első városrendezési tervét. Modern várost akart építeni, mert már akkor felismerte, hogy egy nemzet kultúrájának legmagasabb kifejezője a város. A megálmodta német egységes birodalomnak koronájául hatalmas várost akart építeni, melyben szépen elrendezte a középületek, templom, városháza helyét, sőt városépítészeti iskolát is akart létesíteni. Nürnberggel más kapcsolata is volt a magyar városoknak, a magyar huszárok pompás felszereléseit nürnbergi mesterek készítették. A török háború idején nem egy német város követet, ma azt mondjuk haditudósítót küldött Magyarországra, hogy a háborús híreket elsőkézből kapják. Egy 1542. évi augsburgi városi jegyzőkönyvben olvassuk, hogy gyors futárt küldött a tanács Magyarországra, aki megírja, hogy áll a dolog a törökökkel.

A társadalmi élet magasabb formáit, a képző- és iparművészet finomabb kifejtését a magyar városok viszont az olaszoktól tanulták. Mátyás király idején egész sereg művész, tudós jön Magyarországra. Itt most csak azt említjük meg, hogy a dekorációs ipar, építészet és kőszobrászat terén az olaszok igen erős

hatással voltak a magyar városokra, sőt az olasz művészi himzések itt-ott ma is felbukkannak a népkézimunkáiban. Az olasz renaissance festőinek, tudósainak nevével gyakran találkozunk. Egyik kedves művészt Mátyás király egyik vármegyébe alispánul nevezi ki, — egyedül álló eset az alispáni kar történetében.

A városi polgárok nemcsak külföldi iskolákba küldték gyermekeiket — a Sorbonne alapításánál egy fehervári diák dolgozik, a páduai egyetem boltajtásán erdélyi címeres magyar ifjú neve a XIII. századból, a XV. században Ferrara a magyar ifjak kedvenc egyeteme, a reformáció után Genfben, Bazelbe megy tanulni a debreceni diák, — de maguk is építettek azért iskolákat. A török 300-nál több magyar iskolát pusztított el magyar vidéki városokban. A XIII. századtól kezdve nyomait találjuk felsőiskoláknak is. Veszprémnek káptalani főiskolája volt, ahol teológiát és jogot is tanultak; 1276-ban pusztult el. Szegednek már 1792-ben volt bölcsészeti főiskolája és zeneiskolája. Debrecen a reformáció első évében a szürkebarátok kollégiumát veszi át és fejleszti ki főiskolává. (Ismeretes az az adom, mikor a szürkebarátok Nagyváradra menekültek és ott hagyták a főiskolát. A nagyváradi püspök haragosan kérdezte tőlük, hogy lehettek szökevények, mire azt felelték, próbálta volna csak meg a püspök úr, ha ott maradunk, mi is protestánsok lettünk volna.) Egernek 1740-ben jogakadémiája van, melyet 1754-ben gróf Barkóczy püspök teológiai és bölcsészeti

fakultással egészít ki. Győrnek 1769-ben jogakadémiája van, Sopronnak 1554-ben liceuma. Pécsen Nagy Lajos 1367-ben egyetemet alapított és V. Orbán pápa az egyetemre vonatkozó okiratában már akkor emlegeti a pécsi iskola nyújtotta magas műveltséget. Ez a főiskola egész a mohácsi vészig fennállott, mikor is ifjúsága elvérzett a csatamezőn. Ugyancsak Pécs létesíti a XVIII. században az első magyar közkönyvtárt és csillagászati intézetet állít fel. Kassán 1660-ban akadémia van, melyet egyetemmé akartak fejleszteni. (Szigetvárnak 1668-ban török főiskolája van, melynek egyik tanára az akkori idő leghíresebb török írója.) A tatárjárás, a törökhódolt-ság, a vallási villongások, kuruc-labanc idők és tűzvészek között előfordult, hogy virágzó városok lakói egyik napról a másikra az utcára kerültek. Nagyvárad a Rákóczi-felkelés után 216 lakost számolt. Debrecen környékén 12 virágzó egyházas község élt a mai Hortobágy helyén, melynek lakói a török-tatár dúlás idején elpusztultak, vagy elmenekültek és a századon át parlagon hagyott föld visszavadult, szikes, használatlan legelőre. Ugyanígy járt sok felvidéki német településű város is.

A kiegyezés után új korszak kezdődött. A feltámadt nemzeti érzés erősen favorizálja a városokat, melyek szinte egysapásra kiemelkednek falusi jellegükből. Ekkor azonban egy másik fontos körülmény lép közbe és megakadályozza azt, hogy éppen a legmagyarabb városok kulturális élete megfelelő ütemben haladjon előre.

Hogyha Magyarország háborúelőtti térképén ott, ahol a síkság zöldje lassan átmegy a hegyek barna színébe, egy nagy kört rajzolunk, akkor a történelem előtti idők tengerpartját írjuk, mely azt a síkságot befedte és később a Vaskapun keresztül utat tört a Feketetengerhez. Ennek a medencének a szélén keletkeztek a kultúrában legjobban előrehaladt magyar városok: Pozsony, Kassa, Nagyvárad, Marosvásárhely, Temesvár, Arad. Nemcsak a síkság határpontjai, hanem egyben a magyar fajnak a nemzetiségekkel való érintkező pontjai is, mely nemzetiségek ezeket a városokat körülfojták. Tótok, rutének, szerbek, vendek, szlávok és németek. Mert hiszen Európában naphosszat utazhatunk vonaton Brémától-Hamburgig, Kölnytől-Bécsig, Boulogne sur Mertől-Nizzaig és mindig csak egy nyelvet fogunk hallani: Bécestől azonban minden ötödik órában megváltoznak az állomási feliratok. Mindezt figyelembe kell venni, ha a mai vidéki városok kulturális fejlődését vázolni akarjuk. A nép színe-java a törökvilág után a kipusztult városokba tódult, melyek ezáltal lassanként túlnyomólag magyarrá váltak.

A 18. század végén 37 városunknak 300.000 lakosa volt és csak 6 város haladta meg a 20.000 főt; 1880-ban a tvh. városokban már az összlakosság 7 százaléka, 1920-ban már 11 és 1930-ban csaknem 18 százaléka lakik.

A bevándorolt németek, románok és a tót őslakosok tengerében a magyar városok, mint nagy szigetek emelkedtek ki a magyar kultúra középpontjai

gyanánt. A magyar őserő a teljesen idegenné vált városokat is visszamagyarosította. Szegednek a XVIII. században túlnyomólag rác és német lakossága volt, ezt a betelepített idegen fajtát száz év alatt úgy átfurmálta, hogy a legutóbbi népszámlálás alkalmával 140.000 főnyi lakosának már 97 százaléka magyar.

Nem kell magyaráznunk, hogy miért történt, de tény az, hogy a nemzetiségű határszélen levő magyar városokat a kiegyezés utáni kormányok gazdagon ellátták mindenféle kultúrintézménnyel, ezzel szemben a nagy és kis Alföld városait nagyon elhanyagolták, úgy hogy ezek, lakosaiknak nagyszáma dacára, jóformán nagy falvak maradtak. Ezért a határvonalba eső városok fejlődtek legerősebben. 1869—1910-ig Zólyom 329, Losonc 200, Temesvár 121, Nagyvárad 118 százalékkal növekedett lakosságban, ugyanezen idő alatt Hódmezővásárhely csak 26, Szentes 14, Makó 25, Gyula 29, Mezőtúr 26 százalékkal. Pécs és Szombathely 100, illetve 290 százalékos gyarapodása is már nemzetiségi határszélre esik. A határszéli legértékesebb magyar városokat, kultúrközpontjainkat vesztettük el Trianonnal. Temesvár, Arad, Kolozsvár, Kassa, Pozsony, Nagyvárad, Nagyenyed, mind egy-egy kis főváros volt. A városoknak, melyek megmaradtak, kellett az elvesztett kultúrát pótolni. Az igények hirtelen megnöttek, a háború után a világotjárt katonák életigényei felemelkedtek. Egyre újabb és újabb dologi és szellemi kulturális tényezők hiányát érezték a városok. Minthogy a háború alatt a hadvezetőség elmulasztotta,

hogy a hadszíntér mögötti területeken a katonai népességet a városokban foglalkoztassa, nemcsak a háborúelőtti mulasztásokat kellett pótolni, hanem a megnövekedett igényeket kielégíteni és a háború szomorú következményeit is eliminálni. A csatornázás, vízvezeték kérdése, utak, kórházak, közművelődési, szociálpolitikai intézmények, munkaközvetítő, gyermek-otthon, anya- és csecsemővédelem, szegénység, végül a lakáskérdés mind egyszerre zuhant rá a városokra. Hihetetlen akarattal és energiával vetették rá magukat a városok ezekre a gazdátlan feladatokra, sajnos azonban, hogy ebben a munkában senki sem támogatta őket. Senkinek sem jutott eszébe, hogy irányítást, útmutatást adjon. A városok különféle vagyonaikkal, különböző jövedelmeikkel magukra hagyatva állottak e nehéz kérdésekkel szemben. Nem volt egységes gazdasági terv, nem, még az sem volt, hogy az *azonos* feladatok teljesítésére *azonos* tervek állottak volna rendelkezésükre. Az 1912: VIII. t. c. indoklásában maga a belügyminiszter ismeri el, hogy „a kezdeményezés mindig a városokból indul ki, a kormány annak csak kerékkötője.”

Legégetőbb az utak kérdése volt egy országban, melynek kő nem állott rendelkezésére. Debrecennek 6 millió pengőbe, Győrnek 2.5 millióba került az útburkolás és pedig csak a belterületé, az sem teljesen. Más városokban ma is még a városi higiénia legelemibb kérdései állanak megoldatlanul. Feladatok, melyeknél, ha csak 5 vagy 10 város összeáll és

közösen veszik fel a kölcsönt, közösen dolgoztatják ki a terveket, jelentékeny munka és pénzbeli megtakarítást érhettek volna el. Hiányzott a központi irányítás. Egyetlen egyszer adott útmutatást a kormányzat: rákényszerítette a városokra a drága Speyer-kölcsönt, mikor egyes városok jóval kedvezőbb feltételek mellett juthattak volna hozzá. Törlesztéses kölcsön hiányában a burkolást, mely kb. 15 év terhe, közműveket, melyek 30 év terhe kellett volna hogy legyenek, függő kölcsönökből, drága, súlyos feltételű kölcsönökből fedezték, reménykedve, hogy a viszonyok javultával ezeket törlesztésesekké változtathatják át. Építettek elemi, közép- és szakiskolákat, kultúrházakat, csodálatos hősiességével az áldozatkészségnek, minden hiányt tíz év alatt akartak pótolni, mert a közvélemény nyomása, a tényleges szükséglet parancsolta, majd a munkanélküliség réme követelte is. Minden község elmondhatja a dal variációját: Tele van a város függő kölcsönökkel. Mikor az egész világ, még a centralisztikus Franciaország is a regionalizmus felé hajlott, sőt decentralizációs közigazgatási törvényt hozott 1925-ben, nálunk akkor tértek rá a közigazgatás központosítására. Egyetlen szó sem volt az új törvényben, hogy a városok nehéz gazdasági helyzetén mint kíván az állam segíteni, egyetlen szó sem volt programról, jövő célkitűzésről. Majd a városok háztartásáról készült a városok tudta és megkérdezése nélkül törvénytervezet.

A magyar városok kulturális és gazdasági fej-

lődésének egyik kerékkötője, hogy a kormány állandóan a vármegyékkel veszi őket egy kalap alá. Pedig a város és vármegye össze sem hasonlíthatók. Egy tehetséges vidéki főispán, Mikszáth Kálmán fiának volt bátorsága kimondani, hogy „a magyarság a vármegyék sáncai közé vonult az osztrák elnyomás idején és ide vitte magával a megsebzett nemzeti gondolatot. A vármegye az alkotmány védbástyája lett, a *defenzív* természetű nemzeti ellenállás erősítője. Ezért megérdemli a nemzet kegyeletos háláját. De *aktív* nemzeti gondolatnak csak kivételesen vált zászlóvivőjévé.” Ami kultúra ebben az országban keletkezett, azt nem a vármegyéknek köszönjük, nem a vármegyék birtokos nagyurainak, hanem a vidéki polgárság szerény és serény munkájának. A vármegye nem kultúrtényező, nem élő szervezet, nincs is közvetlen kapcsolata az élettel, csak a községek útján, másodkézből kapja, mozdulatlan, nem produktív, nincs benne gazdasági közigazgatás, jóformán intézményei sincsenek. Nincsenek például mérnökei sem, s ha egy vidéki megyei város középítését akarja elbírálni, csak állami hivatalhoz fordulhat. A városnak ellenben, mint élő és folyton fejlődő szervezetnek, a benne lakó polgárok szerves egységének egyik legfontosabb célja, lényege a fejlődés, a város fejlesztése produktív, a kultúra minél több kincsét, intézményét igyekszik magában felgyűjteni. Energiaközpont, míg a főváros városi és állami energiák centruma. Az benne van az új városi törvényben, hogy a belügyminiszter főiskolai végzettségű

városi tisztviselőt berendelhet 6 havi szolgálatra a minisztériumba, de nincs benne, mint az olasz törvényben, hogy belügyminiszteri tisztviselő nem léphet előre, míg legalább háromévi külszolgálata nincs és a legtöbb olasz miniszteriális tisztviselő 2—3 évig vidéki város polgármestere volt! Nem kaptak a városok és ma sem kapnak égetően súlyos bajaik között irányítást, támogatást és a kormány felügyeleti jogkörét abban meríti ki, hogy a költségvetés tételeit nyirbálja. Például Debrecen város 12 milliós évi költségvetésében 2000 pengőt vett fel képvásárlásra 1930-ban. A pénzügyminisztérium ezt a kiadást luxusnak minősítette és csak egy órai tárgyalás után hagyta meg.

A városi zeneiskolák békebeli 4—5000 koronás segélyét tíz százalékban valorizálták, de évek óta csak 40 pengőt kap egyik legnagyobb iskola. Valóban mostoha gyermeke ennek a kormányzatnak a vidéki város. Holott az ország lakosságának csaknem 20 százaléka a városokban lakik, az 55 tvh. és megyei városban csaknem 2 millió ember él, és mint Wilson: Country versus City című könyvében oly találóan megírta: a falukból, a vármegyékből az ügyes, hajlékonyabb, magasabb szellemű, találékonnyabb szellemű emberek mennek a városba, a város hordja egy ország szellemi tradícióit, adja meg igazi képét, őrzi meg szellemi kincseit a jövőnek és a külföld előtt egyedül reprezentálja az országot szellemi tekintetben.

A külföld nagy városfejlesztő akcióiból, a város-

képző törvényhozásokból csak egyet vett át a mult évben a belügyminiszter, egy meglepő rendeletet, melyel talán az amerikai City managert akarta utánozni. E (bölcs) rendelet szerint a polgármester közszállítási utalványozása csak akkor érvényes, ha egy fogalmazási szakon levő tisztviselő ellenjegyzí és ha kifogása van ellene, az utalványozás csak belügyminiszteri döntés után eszközölhető. E tisztviselőt a polgármester nevezi ki. Tehát a polgármester egy aljegyzőt megbíz e manageri tiszttel, aki őt, felettes és fegyelmi hatóságát fogja ellenőrizni. Vagy említ-sük-é, hogy a „szanálás“ jórészt abból állott, az állami igazgatás terheit úgy csökkentették, hogy egyszerűen a városok nyakába varrták, az állami igazgatás közvetítését, a közrend fentartását a városokkal fizettették meg.

És ennyi gát, akadály, meg nem értés, sőt néha rosszakarat dacára a magyar vidéki városok fejlődnek. Gondoljuk el, hogy száz évvel ezelőtt Debrecen volt az ország legnépesebb városa, hogy mikor Pestnek „az édes honi szót még csak selypítette nyelve“, Debrecenben 150 évvel ezelőtt latin helyett magyar tankönyveket írtak elsőnek az országban a professzorok, hogy még Pestnek nincs zeneiskolája, mikor Szegeden már 1723-ban tanári lakásokat építenek a városi zeneiskola tanárainak, hogy Kolozsvárott nyomják az első magyar bibliát és Pozsonyban adják ki az első magyar hirlapot.

Egyetlen útmutatást kaptak a városok, *egyetlen* komoly jövőre szóló célkitűzést és azt is gróf Kle-

belsberg Kuno részéről. A haragos kritikától az irónia minden fajtájáig volt része kulturális politikájáért. Joggal mondták, hogy ez a politika nagyobb nemzet testére mért, hogy tempója túlgyors, hogy túlságosan drága egy szegény nemzetnek. Hivatkozhatnánk ugyan a porosz uralkodókra, magyar papi fejedelmekre, akik a legnagyobb nemzeti inség idején emelték a legpompásabb középületeket, melyek ma is egy nemzet büszkeségei, vagy elismerhetjük, hogy gazdaságosabban, jobb beosztással is lehetett volna egyik másik intézményt létesíteni. Sőt azt is hallottuk védelmére, hogy az általa emelt közművek legalább megmaradtak, különben ezt a pénzt is elköltötték volna...

De csak aki vidéki városban éli le életét, tudja megmondani, mit jelentenek számukra a kulturális intézmények és mit jelentenek a tanyai elemi és mezőgazdasági iskolák városokban, melyeknek határa nagyobb, mint az Eszterházyak, Festetichék sokat emlegetett nagybirtoka: Debrecen 166.000, Kecskemét 151, Szeged 141, Hódmezővásárhely 132, Kiskunhalas 112.000 holdas határával iskola nélkül! Itt egy teremű, céltudatos akarát tört utat magának, kiverelkedte, megvalósította programját, talán Széchényi óta az egyetlen céltudatos magyar kultúrprogramot. Felemelni a városokat, hogy kultúrában ne maradjanak el a főváros mögött, decentralizálni a túlméretezett főváros összezsúfolt kultúrintézményeit.

A magyar kultúra ezer és ezer szállal gyökere-

zett be a vidéki talajba. Hibázik, aki a fővárost úgy tekinti, mint a magaslatot, melyre a vidéknek el kell jutnia, mert elfelejti, hogy sehol a világon a kultúra oly központosítására nem volt példa, mint nálunk. Míg Béccsel szemben dokumentálni kellett, hogy nekünk is van szellemi kisugárzó központunk, jó, mert sohasem voltunk oly erősek, hogy több fókuszot állíthattunk volna fel. És most mit látunk? Kassa egy új magyar szellemiség központja, bár leszakították az ország testéről. Kolozsvárott, Nagyváradon oly irodalmi élet fejlődött, annyi ismeretlen új tehetség bukkant fel, mint a magyar irodalom hőskorában, új, ízes, pompás kultúra, mely virágzik, függetlenül a fővárostól. Ezek a tehetségek megvoltak az imperium változás pillanatában, de csak az elszakadással fejlődtek ki a viszonyok kényszere alatt. Ne várja be ezt a főváros, nagy vidéki városaink teremtményét ne csak akkor ismerje el, mikor már elszakították tőle.

Ez a modern kultúrpolitika rayonokra osztotta az országot és a tudomány és műveltség különböző ágainak fejlesztését bízta rá. Szeged a természettudományok, Debrecen a néprajz, alföldkutatás, Pécs a nemzetközi kapcsolatok, idegen nyelvek főiskolája lesz, amint német földön a kisebb városok egyetemei sokszor híresebbek mint a fővárosé. Említettem már, hogy a XII—XVI. században tíz-tizenkét magyar vidéki városnak volt főiskolai rangú papi vagy polgári főiskolája. Legalább magasabbfokú szakiskolával kellene ellátni ezeket a régi tradíciójú iskola-

városokat, mint Miskolc, Eger, Győr, Esztergom és a jogakadémiákat modern technikai főiskolákra kicserélni. Sok magyar város vált határvárossá, melyek Hinterlandja elveszett és más utakat, módokat kell keresni a megélhetésre. A kultuszminiszter iskolákkal, a kultúra fejlesztésével igyekszik a városok életképességét fejleszteni, a nemzetközi vásáron pedig csak most hallottuk a közgazdasági élet két kiválóságától, hogy az iparosodás egyedüli lehetősége a városok fejlődésének. A kultuszminiszter azt akarja, hogy legalább még 4—5 vidéki város emelkedjék fővárosi nivóra, a közgazdasági szakértők a nagy ipari üzemeket szeretnék decentralizálni, legalább is azokat az iparágakat, hol a nyersanyag kevés, a munkaerő a fő. Kétségtelen, hogy mindkét irány kifejllesztése csak áldásos lehet a vidéki városokra, melyek mindkét irányban eddig is megtették a magukét. Hiszen az utolsó három évben, 1927—29-ig, a vidéki városok 21.000 házat építettek 27.000 lakással, míg Budapesten ezidő alatt 2395 ház épült 21.000 lakással. A városok kulturális kiadásai hihetetlenül megnöttek. Míg Budapestnek csaknem minden fontosabb kulturális közintézménye államköltségen épült, a vidék minden ilyen közműve egész a Klebelsberg-éráig csaknem egyedül a városokat terhelte. A vidék népiskolai népessége Budapesttel együtt 1925/26. tanévben 673.000 volt, most 973.000, jövőre eléri az egy milliót. Ötezer tanterem épült vidéken, még 3000-re lesz szükség és ezer új tanítóra. A városok önerejükből törlesztik az iskolépítési köl-

csönöket, holott Angliában 55 százalékát az ily kiadásoknak az állam viseli. Idegenforgalmi irodákat állítanak fel önerejükből, harcolnak a jobb vasúti összeköttetésért, 16 város adott ki idegenpropaganda füzetet, könyvet, plakátot maga erejéből. Debrecen békében öt millió aranykoronát adott egyetemére, három évvel ezelőtt újabb két millió pengővel toldotta meg ezt a hozzájárulást. Szeged, Pécs is nagy áldozatokat hoztak. A magyar vidéki városok közoktatásügyi és közművelődési évi kiadásai elérik a tíz millió pengőt. Tíz magyar vidéki város (Szeged, Debrecen, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Miskolc, Győr, Sopron, Pécs, Baja, Újpest) kultúrkiadási statisztikáját állítottam össze: 1910-ben 2,520.000, 1930-ban 7,240.000, tehát 300 százalékkal több! S azoknak, akik szellemi proletariátustól féltik Magyarországot, azt felelhetném, hogy a szellemi proletariátust kétségtelenül kínosabb elviselni, bár az éhség egyforma éhség munkásnál és tanárnál, de amint nem lehet — ha csak mesterségesen meg nem akadályozzák — szabályozni a testi munka piacát, hogy hány ember születik, nő fel, akar dolgozni és nem talál kenyeret, épúgy nem lehet megakadályozni a szellemi munkaerők szaporodását. Ha ilyen szelektálást elkezdünk, a középiskolánál kellene talán, mert hiszen minden évben 5000 diák tesz érettségit, s mit árt a négy millió lakosú Dániának, hogy ott nem 11.000 az egyetemet végzett ifjak száma évenként, hanem 30.000? Vagy hogy a kisebb Ausztriában három annyi az egyetemi hallgatók száma. Speciáli-

san magyar szempontból még van egy fontos érv, melyet talán soha ki nem mondtak, de tudat alatt benne kell legyen ebben a nagy kulturális elgondolásban: Amikor az új impériumok megalakultak, nem volt elegendő kulturális és közigazgatási képzettségű emberük és ezen majdnem megdőlt az egész új berendezkedés, sőt néhol ma is sínylik ezt. Nekünk arra kell gondolnunk, — amire minden jó magyar embernek gondolni kell, — hogy új impériumváltozás esetén mit fogunk csinálni a visszajutó országrészekkel? Meg kell mindenekelőtt állapítani, hogy az utódállamok, kivált Jugoszlávia, hallatlan erőfeszítéseket tesz vidéki városai kultúrája emelésére és kétségtelen, hogy tíz év alatt minden utódállam területén a művelt népesség száma magasra fog emelkedni. Több pénzük volt hozzá, mint nekünk. Aki elolvassa a cseh kultúrtörvényt, a jugoszláv iskolán kívüli népoktatás adatait, az nem fog többé mosolyogni a tréfás jelszóvá lett kultúrfölény szón, mert igenis már-már ott tartunk, hogy nem fogunk tudni velük lépést tartani.

A magyar vidéki városok jelentőségét a nemzetélet fejlesztésében mi sem mutatja jobban, mint az az ellentétes romboló tevékenység, melyet az utódállamok kormányai az ottani magyarjellegű városokkal szemben kifejtene. Igyekeznek városi jellegüket elhomályosítani, eltörölni, községekké fejlesztik vissza őket, elveszik önrendelkezési jogukat, kulturális intézményeiket, iskoláikat, mert ezzel ártanak legjobban a magyar kultúrának. Ugyanakkor az 1919.

cseh kultúrtörvény, román és jugoszláv népművelési törvény már-már túlszárnyalja a magyar iskolán kívüli népművelést, melyben 20.000 előadó: 9000 tanító, 2000 tanár, 2750 orvos, 1164 lelkész millió előadási órában dolgozik mintaszerűen a magyar falu és vidéki város kultúrája emelésén.

Már most, ha egy kultúrában fejlett régi ország-részt kell átvenni, akkor nálunk készen kell állani egy szellemi hadseregnek, mely adott időben elfoglalja a számban is megszorodott helyeket. Nekünk tanárok, tanítók, hivatalnokok ezreire lesz szükségünk és kétségbe kellene esni önmagunk felett, ha nem egész szívvel éreznők át, hogy ez nem álmkép, hanem lehetőség!

Csak érthető, ha az egyre fokozódó szellemi kultúrális kívánságok az egyforma hiányok, az egyforma törekvések, legalább kultúrális téren közelebb hozták a városokat. Közelfekvő volt az a gondolat, hogy a városok központot szervezzenek közös akcióik számára. Van ugyan a magyar városoknak kongresszusi szerve, de az, mint a német Städtetag, szorosan vett kommunális ügyekkel foglalkozik: városi háztartás, közművek, stb. A városok polgármesterei voltak azok, kik 1928-ban előadó javaslatára a városoknak egy kultúrális szövetségét létesítették. Első eset a városok történetében, hogy tisztán kultúrális célokra szövetkeznek a városok és hogy ez az egyesület nem jutott a többi meddő egyesület sorsára, mutatja, mily mélyen gyökerezett a vágy a magyar vidéki városokban a kultúrális haladás felé. E szövetség

célja hármas: *egy* a belső munka, a városoknak egymáshoz közelebbhozása, megismertetése, közös kulturális akciók lebonyolítása, értékek feltárása, többiekkel közlése, *másik* a magyar kisebbségekkel kulturális kapcsolatok létesítése, *harmadik* a magyar kultúrának a külföld nagy városaival és városszövetségével megismertetése.

Debreceni, miskolci és békéscsabai kongresszusunk, miniszterek beszédei, a végzett munkáról beszámoló jelentések, a teljesített munka ismertetése kissé soká tartana. Majdnem úgy nézne ki, mint választások előtt a politikai pártok programjai. Nem akarok ebbe a hibába esni. Ehelyett egy-egy tényt említek meg, mint munkánk látható eredményét. A kultuszminiszter külföldi városi intézmények tanulmányozására évenként 10 vidéki város főtisztviselőjének ad ösztöndíjat, mindig az illető városban megoldásra váró egy-egy speciális kulturális, közegészségügyi vagy középítkezési feladat megoldására. Városközi tárlatokat, koncerteket rendeztünk és itt is akadt értékes művész, akit külföldre küldött az állam, innen is vásároltak állami gyűjtemények számára. Keretünkben megszerveztük a vidéki összes kulturális egyesületeket. Minden kulturális eseményről értesítenek tudósítóink és ezeket könyomatos útján közöljük valamennyi várossal. Kezdeményezésünkre a rádió vidéki közvetítéseket vett fel műsorába, nemzetközi elismerést kapott érte. Kultúrházak építési tervsémáit készítettük el és ingyen bocsátottuk rendelkezésre és a hősök em-

lékét ily házakkal óhajtjuk inkább megörökíttetni. Az idegenforgalom emelésére folynak a filmfelvételek a vidék szép tájairól, épületeiről belföld és a külföld számára. A három nap Budapesten akcióba bevétettük a vidéki városokat is.

Összegyűjtöttük a városok városrendezési és szabályozási terveit, felülbíráltatjuk és könyvalakban kiadatjuk, hogy irányítást adjunk a városok fejlődésének ez alapvető kérdésében. Második éve közbenjöttünkkel rendezik vidéken a könyvnapokat. Hospitáljuk egymást: minden városban van látni, tanulni való, egy-egy jól megoldott városi feladat.

Második feladatkörünk a magyar kisebbségekkel való kulturális kapcsolatok kiépítése, a magyar kultúra egységének fenntartása. Előadóik rayon szerint járják be a mi városainkat, megismertetnek szellemi életünkkel, küzdelmeikkel. Az első turnéra 12, a másokra 23 város jelentkezett s akciónk megkapó visszhangja a két levél, melyet a túl való magyar élet két szellemi központja küldött.

Harmadik feladatköre a városok szövetségének a külfölddel való kapcsolatok kiépítése. A külföld hivatott szellemi reprezentánsait ezentúl nemcsak Budapestre és Mezőkövesdre visszük, hanem a vidéki és egyetemi városokba is. Francia egyetemi tanárok, képviselők, a német kultúrászövetség vezetői, államtitkárok csodálták meg egy-egy vidéki egyetemen folyó tudományos munkát, egy vidéki középiskolai tanár kultúráját, egy vidéki város Beethoven vagy Mozart ünnepét. Javasoltuk a Népszövetségnek, hogy

minden nemzet városszövetsége kulturális osztályt létesítsen és közvetlen kapcsolatba lépjenek egymással: a Népszövetség tanácsülésén ezt a magyar tervet „az emberi együttműködés szép virágának“ nevezte Svájc delegátusa. Itt csak pár sort olvasok fel levelekből, melyek akciónkat kísérték:

A miniszterelnök úr „nagy elismeréssel van a vidéki városok kulturális törekvései iránt és teljes mértékben helyesli azt a kezdeményezést is, hogy a külföldi városokkal létesítendő baráti kapcsolatok révén a magyar szellem és alkotóképesség útát törjön, nevet és megbecsülést vívjon ki magának.“

Róma polgármestere azt írja, hogy „most készíti el egy városfejlesztési szövetség létesítését, melynek tervezete és tevékenysége hasonló lesz a magyar városok kulturális szövetségéhez. Gondja lesz rá, hogy mihelyt ez az intézmény megkezdí működését, az új intézmény vezetősége legmesszebbmenő előzékenységgel támogassa a magyar kezdeményezést.

A német városszövetség művészeti osztálya vezetője, dr. Heinrich Michaelis azt írja: „Bármennyire is másképp szerettem volna, csak írásban kívánhatok sikert mai egyetemes ülésükhöz és kérem, biztosítsa a jelenlevőket, hogy őszinte örömmel és becsületes törekvéssel minden tekintetben készek vagyunk minden utat követni, mely a német-magyar szellemi együttműködést elősegíteni alkalmas. A következő gyűlésekre okvetlen elmegyünk.“

A német birodalmi városok szövetsége, a német kisebb városok szövetsége, a svájci szövetség nevé-

ben Bern polgármestere, az olasz városszövetség, az osztrák művészetközösség legmelegebb üdvözlését küldi a gyűlésnek, „szeretnénk önök körében lenni, magyar művészetet látni s az osztrák és magyar művészet közti kapcsolatot megtartani és megerősíteni.“

A francia városszövetség nevében maga Herriot volt miniszter, lyoni polgármester üdvözlötte a szövetséget: „Legélénkebb érdeklődéssel olvastam a szövetség jelentését. Legyenek meggyőződve, hogy a városok nemzetközi kulturális kapcsolataira irányuló kezdeményezésüket a legnagyobb örömmel fogom támogatni és rajta leszek, hogy az Önök tervei és fáradozásai sikerre vezessenek.“

Az osztrák városszövetség „legnagyobb figyelemmel kíséri a magyar városok kulturális szövetsége munkásságát és egyben reméli, hogy a magyar szervezet kezdeményezésének barátságos közeledés és majd a két ország városainak közös munkássága lesz az eredménye.“

Erdélyből ezt írják: „Eddig is sokat tanultunk a városok kulturális szövetségétől s ha körülményeink nem is engedik, hogy egyszerűen bekapcsolódhassék Erdély a magyar szervezetbe, az Önök vezetése alá, de minden mozgalmukból, kezdeményezésükből erőnkhez képest ki akarjuk és ki fogjuk venni a magunk részét, hogy közös elszakíthatatlan magyar kultúránk épületét védelmezhessük és építeni segítsük.“

A Felvidékről: „A magyar szellemi élet decentralizációja, a magyar vidéken kulturális centrumok

szervezése már szerepelt a Felvidék programjában 1907-ben. Csak névcseréről volt tehát szó, mikor mint száműzöttek, újból elkezdjük a munkát, csak a vidéki szó helyébe a „kisebbségi“ szót kellett beírunk. Azzal a szeretetteljes kérelemmel fordulunk a városok kulturális szövetségéhez, melynek példaadó működését jól ismerjük, adjon alkalmat arra, hogy mint az idegenbe szakadt gyermek édesanyjának, időnként beszámolhassunk életünk sorsáról.“

Említsem-e még, hogy Miskolcnak, Győrnek, a 3 egyetemi városnak magasnívójú kulturális folyóirata van? Amit Nyíregyháza a Bessenyei Körében, Kécskemét, Szolnok művésztelepein, Baja, Sopron, Kécskemét, Debrecen zeneiskoláiban és zenetársaságaiban kitermel, a magyar felújulás nagy rezervoárja. Innen, a vidékről kijutottunk a külföld színe elé és Ausztriában, Német-, Olasz-, Franciaországban és Svájcban mutattuk be a magyar kultúra értékeit, a vidék szellemi életét szóban, rádióban, képhen, zenében.

Utoljára hagytam a városszövetségnek a vidéki egyetemekkel szoros kapcsolatát. Egyik fővárosi lap, sőt ha jól emlékszem, egyik parlamenti felszólalás megtámadta a vidéki egyetemeket, hogy nincsenek elég szoros kontaktusban a vidéki városokkal. Nem akarok védőbeszédet mondani, csak a tényeket sorolom fel: A városszövetség kongresszusain legfontosabb témák előadói a szegedi, pécsi és debreceni egyetem tanárai voltak. A három egyetem köré előadószövetséget szerveztünk, meghatározott terület-

tel, hogy az egyetemekben rejlő nagy szellemi erőket a nem egyetemi vidéki városok javára is hasznosítsuk. Az iskolán kívüli népművelés bizottságával fogunk megállapodni abban, mely terület jusson számunkra. Állandó egyetemi közti bizottságunk foglalkozik minden kérdéssel, mely a városok és egyetemek között felmerül. Külföldi kapcsolataink révén utat nyitunk német, olasz és francia egyetemi városokba tehetséges egyetemi tanárainknak. Az egyetemek teljes készséggel ajánlották fel közreműködésüket és élénk részt vesznek munkánkban. Az egyetemi ifjúságnak is készséggel siettek segítségére városaink: a vigalmi adó jövedelmét néhol teljes egészében ösztöndíjakra adják, tavaly pedig a mi szövetségünk felhívására csak a tiszántúli városok és megyék egy százágys egyetemi internátushoz 88 ágyalapítvánnyal járultak 600.000 pengő értékben, fagykár és a legnagyobb inség idején! A minisztertanács 500.000 pengővel járult hozzá ezen internátus építéséhez. Ez a vidéki kultúrmunka nem szembeállítás Budapesttel. Mi is minél gazdagabb, pompásabb, kultúráltabb Budapestet akarunk, büszkéek vagyunk a fővárosunkra. De hívei vagyunk egy becsületes és szerény regionalizmusnak, mely felgyűjtse és megtartsa azt a sajnos oly kevés egyéni ízt, színt, amit a százados harcok vidéken meghagytak és amelyből most Erdély magyarsága a maga életforrását meríti. Azt szeretnők, ha a viszonyok javultával a kisebbségi magyarság hozzánk gravitáló új generációja, bárhol álljon is meg a vasútvonalak mentén,

minden nagyobb magyar városban találjon megfelelő speciális felsőbb iskolát, kultúrintézményt és érezze, hogy Nyugat igazán a mi határainknál kezdődik.

A magyar városok vezetői, a polgármesterek állanak élén ennek a hatalmas munkának. A polgármesterség ma már nem kormányzás, reprezentálás, mint a régi jó időkben. Csak egy példát erre. A legutóbbi Kossuth-zarándoklat alkalmával meglátogattak egy nagy amerikai erőtelepet. A vezető mérnöknek feltűnt, hogy néhány úr mily szakszerű kérdéseket intéz hozzá. Örömmel kérdezte: hogy kollégák-e, mire kitűnt, hogy mind a három vidéki magyar város polgármestere volt! A polgármesterek ma igazi vezérei városaiknak, ők vannak fent legelőször a hivatalban és a városházán az ő szobáikban ég a villany késő estébe is: küzködnek városaik jólétéért. Segyedül ők nem vehetnek részt az állam építő munkájában, ki vannak zárva a parlament mindkét házából, ahová a főszolgabíráknak szabad út nyílik. Bent élnek városaik küzdelmes életében. Lelkükből, egészségükből hagynak oda egy darabot, fokozotti gonddal, fokozott munkával dolgoznak, mert mint valami motorikus erő hajtja őket városaik felemelésére, szebbé, különbbé tételére hajtó szenvedélyes szeretet.

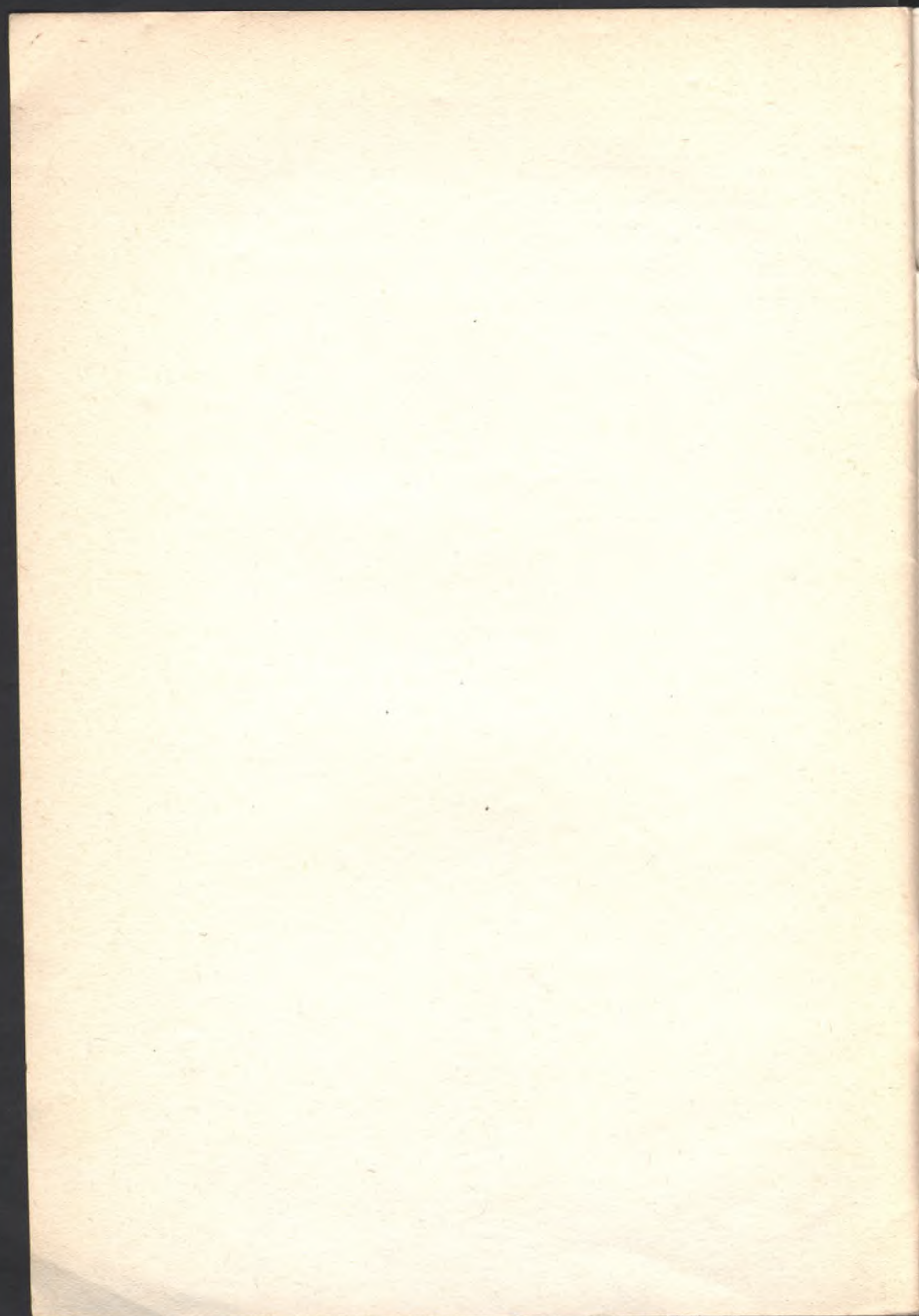
Amikor a vonat Róma felé közeledik, ezer és ezer apró csillag lobban felénk, mintha egyetlen roppant palota ablakai volnának kivilágítva. Ám nem élő város tüzei ezek. Róma nagy temetőjében a nagy halottak sírján örökmécsek égnek, melyeket a hálás

kegyelet gyújt ki örök világosságnak az örök sötét-ségben. Az irodalomtörténet egy nagy temető, mondja Heine, ahol mindenki felkeresi a maga kedves halottait. Ha mi a magyar kultúra, kivált a magyar irodalom nagy halottainak születési helyén mindenütt örökmécses gyujtanánk és valahonnan a magasból alátekintenénk, a jó vidék fénye felérne a főváros fényességével. Azt szeretnők, ha a fővárosi ember jobban szeretné ezt a magyar vidéket, jobban érdeklődnék a vidék városai, szellemi élete iránt, ne úgy jöjjön le hozzánk, mint a misszionárius, megnézni a „táncokat és a tollakat“. A külföldet járó fővárosi ismeri Rothenburgot, de nem ismeri Pécs, Sopron, Eger hangulatát, csak Lillafüred kedvéért ismeri meg Miskolcot az Avas tetejéről, nem volt talán soha a Hortobágyon és nem tudja, hogy a debreceni egyetem klinikái a legmodernebbek egész Európában és múzeuma néprajzi része európai unikum.

„A városok ablakok, melyeken át egy nemzet lelkébe betekinthetünk.“ Sok ablakunkat betörték gonosz kezek, soknak tükrét elhomályosították, másoknál le vannak engedve a függönyök s bent talán a gyász lakik. De a megmaradt városok büszkén nyitják ki ablakaikat a kultúra fényességének, meghajnallik tábláikon a felkelő nap aranya.

Bármely magyar vidéki város nevét vegyük fel e küzdelmes idők tengerpartjáról s tartsuk, mint egy kagylót, fülünkhöz: századok kultúrája, nagy nevek zenéje zsong felénk más-más hangon és mégis har-

móniában a fővárossal, kivel egyek vagyunk a heroikus küzdelemben: anyagi erő és társak nélkül egyenlőtlen fegyverekkel küzdeni fenmaradásunkért, kultúránkért, mely eredeti szín a világ térképén, igazságunkért és a feltámadásért!

A COBDEN-KÖNYVTÁR

EDDIG MEGJELENT KIADVÁNYAI:

1. *Havas Miksa*: Cobden Richard és tanítása.
2. *Marczali Henrik*: Cobden történeti jelentősége.
3. *Méhely Kálmán*: A kereskedelem filozófiája.
4. *Hantos Elemér*: A pénzügyi kibontakozás útja.
5. *Vámbéry Rusztem*: A panamáról.
6. *Matlekovics Sándor*: Az új ipartörvényről.
7. *Gratz Gusztáv*: Politikai és gazdasági liberalizmus.
8. *Rákosi Jenő*: Kultúra és kereskedelem.
9. *Gróf Apponyi Albert*: Társadalmi átalakulások.
10. *Lujo Brentano*: Védővám és szabadkereskedelem.
11. *Lujo Brentano*: Szabadkereskedelem és vámvédelem a békekötések után.
12. *Lujo Brentano*: Freihandel und Zollschutz nach den Friedensschlüssen.
13. *Naményi Ernő*: Matlekovits Sándor. — Két emberöltő munkája és tanulmányai.
14. *Werner Sombart*: Kapitalizmus és szocializmus.
15. *Berzeviczy Albert*: Az ötvenes évekből.
16. *Báró Kohner Adolf*: Többtermelés.
17. *Méhely Kálmán*: A XIX. század öröksége.
18. *Papp Dezső*: A tisztességtelen verseny.
19. *Vágó József*: Drágaság, infláció, kivitel.
20. *Órgróf Pallavicini György*: A magyar agrárpolitikáról.
21. *Yves Guyot*: A nemzetközi szabadkereskedelemről.
22. *Frédéric Bastiat*: Amit látunk és amit nem látunk.
23. *Dr. Franz Oppenheimer*: Az ártatlanul elítélt szabadverseny.
24. *Dr. Kadosa Marcel*: A vámvédelem babonája.
25. *Yves Guyot*: A szabadkereskedelem ábécéje.
26. *Exner Kornél*: Pénzügyi politikánk legsürgősebb feladatai.
27. *Exner Kornél*: Az emberiség jövője.
28. *Hegedüs Lóránt*: Kossuth.
29. *Székács Antal*: Gazdasági liberalizmus.
30. *Drucker Géza*: A hitelvédelem problémái.
31. *Dr. Kerpel Jenő*: A parlamentarizmus gazdasági újjá-
alapozása.
32. *Teleszky János*: A takarékoságról.

33. *Drucker Géza*: A magyar kereskedelem perspektívája.
34. *Báró Madarassy-Beck Gyula*: Quo vadis, domine Bethlen?
35. *Dr. Stein Emil*: Magyarország gazdasági szerepe Nyugat és Kelet között.
36. *Dr. Wolf Ernő*: Orosz áfium és amerikai maszlag.
37. *Dr. Auer Pál*: Nemzetközi kereskedelem és jogi Babel.
38. *Popovics Sándor*: A pénz értékállandósága.
39. *Nagy Endre*: Az igénytelenségről.
40. *Havas Miksa*: Walther Rathenau.
41. *Koós Zoltán*: Mezőgazdasági hitelkérdések.
42. *Báró Hatvany Endre*: Gazdaságpolitikai revízió.
43. *Kerpel Jenő*: Platon Lakomája 1930.
44. *Márkus Miksa*: Rákosi Jenőről.
45. *Fleissig Sándor*: A lelkek szanálása.
46. *Hevesi Sándor*: Társadalom és színház.
47. *Kállay Tibor*: A feudalizmusról.
48. *Balthazar Dezső*: Liberalizmus és demokrácia.
49. *Schiffer Miksa*: A belföldi tőke szerepe az ország újjáépítésében.
50. *Biró Lajos*: Anno Domini 2000.
51. *Dr. Schlesinger Károly*: A francia aranybehozatal rejtélye.
52. *Gróf Esterházy Mór*: Tanulságos példák.
53. *Stern Samu*: Jelszavak és Közgazdaság.
54. *Székács Antal*: A gazdaság megszervezése.
55. *Sós Endre*: Mi lesz Európával?
56. *Schóber Béla*: Gazdasági és pénzügyi kérdések.
57. *Popovics Sándor*: A társadalmi szervezkedések gazdasági hatásai.
58. *Fleissig Endre*: Pláneurópa.
59. *Báró Hatvany Bertalan*: Ázsia és a nacionalizmus.
60. *Kuthy Sándor*: Vidéki magyar városok kultúrája.